

Állam. Hetedik könyv, 514a–517b

PLATÓN

– Ezek után – mondtam – a nevelés, valamint a nevelés hiánya szempontjából hasonlítsd a természetünket a következő helyzethez. Képzeld el embereket egy barlangszerű, föld alatti lakóhelyen, amelynek a bejárata a barlang teljes szélességében nyitva van a fény felé. Itt élnek az emberek gyermekkoruktól fogva lábukon és nyakukon is megkötözve, így kénytelenek egy helyben maradni, csak előre nézhetnek, fejüket a kötelékek miatt nem forgathatják. Hátuk mögött felülről és messziről tűz fénye világít, a tűz és a lekötözött emberek között pedig a magasban út vezet, ennek mentén alacsony fal húzódik, amelyet a bábjátékosok szoktak emelni a közönség elé, hogy fölötte mutogassák a bábjaikat.

– Elképzelem – szólt.

– Mármost képzeld el újabb embereket, akik az alacsony fal mellett mindenféle tárgyakat, aztán emberi alakot ábrázoló szobrokat, kőből, fából és más anyagokból készült állatfigurákat hordoznak fel és alá, amelyek a fal fölé magasodnak. A tárgyakat hordozók némelyike – ahogy az már lenni szokott – beszélget, másikkal hallgat.

– Különös egy képet írsz le – jegyezte meg.

– És különös foglyokat.

– Éppen olyanok, mint mi – mondtam. – Mert először is: gondolod, hogy ezek az emberek önmagukból és egymásból valaha is láthattak-e bármi egyebet, mint azokat az árnyékokat, amelyeket a tűz a barlangnak velük szemben lévő falára vetít?

– Hogy is láthattak volna – felelte –, amikor a fejüket egész életükön át mozdulatlanul kénytelenek tartani?

– És mit látnak vajon a fel és alá hordozott tárgyakból? Nem ugyanezt?

– Mi mást is látnának?

– És ha beszélgetni tudnának egymással, nem gondolod, hogy meg volnának győződve arról, hogy amikor megnevezik azt, amit látnak, akkor az éppen elhaladó tárgyakat nevezik meg?

– Szükségképpen.

– És ha még visszhang is verődne vissza a börtön szemközti faláról, valahányszor az elhaladók valamelyike hangot ad, gondolhatnának-e másra, mint hogy az elhaladó árnyék adott hangot?

– Zeuszra is – mondta –, nem hiszem, hogy másra gondolhatnának.

– Egyáltalában – folytattam – ezek az emberek aligha gondolkozhatnának azt, hogy a vakság valami egyéb, mint ama mesterséges tárgyak árnyéka.

– Ez teljesen szükségszerű – felelte.

– Képzeld most el – mondtam –, hogy milyen volna a bilincsekből való kiszabadulásuk, és az értelmetlenségéből való kigyógyulásuk, ha a természetnek megfelelően valahogy így történne. Amikor valamelyiküket eloldoznák, és arra kényszerítenék, hogy hirtelen álljon föl, fordítgassa jobbra és balra a fejét, járkáljon és nézzen föl a tűz felé, és ha mindezek végrehajtása során fájdalmat érezne, és a vakító fény miatt nem is látná az tárgyakat, amelyeket annak előtte az árnyékokat látta. – Nos, mit gondolsz, mit felelne, ha valaki azt mondaná neki, hogy korábban üres semmiségeket látott, most azonban, mivel közelebb van a valósághoz, és jóval valóságosabb dolgok felé fordult, sokkal helyesebben lát? Mit felelne, ha valaki egyenként rámutatva az úton elhaladó tárgyakra arra kényszerítené, feleljen arra a kérdésre, hogy mi az? Nem gondolod, hogy tanácstalan volna, és úgy ítélné, hogy a korábban látottak valóságosab-

bak voltak, mint azok, amiket most mutatnak neki?

– Nagyon is így gondolom – felelte.

II. – Ha pedig arra kényszerítenék, hogy nézzen bele a fénybe, hát megfájdulna a szeme, és megfordulna, hogy visszameneküljön azokhoz a dolgokhoz, amelyeket ő is felismer, és a most mutatott tárgyaknál ténylegesen világosabbnak tartaná őket.

– Így tenne – mondta.

– Ha pedig valaki innen erőszakkal fölfelé vonszolná a göröngyös és meredek úton – folytattam –, és nem engedné el, amíg csak ki nem húzta a napfényre, vajon nem szenvedne-e emiatt, és nem méltatlankodna-e hurcoltatása közben? És amikor a napfényre érne, vajon a fénytől elárasztott szemével látna-e valamit is abból, amit mi valóságosnak mondunk neki?

– Aligha látna – felelte –, legalábbis nem azonnal.

– Gondolom, előbb szoknia kellene hozzá, ha a fenti dolgokat látni akarja. Először a legkönnyebben az árnyképeket venné észre, ezt követőleg az embereknek és minden egyébnek a vízben tükröződő képmását, és csak utoljára magukat a dolgokat. Közülük az égi jelenségeket és magát az égboltot könnyebben tudná szemlélni éjjelenként, könnyebben tudna a csillagok és a Hold fényébe belenézni, mint nappal a Napba és a napfénybe.

– Így van.

– Legvégül, gondolom, a Napot is meg tudná pillantani, de nem a víz tükrében, és nem is valami másban megjelenő képmását, hanem őt magát, a maga valóságában és a maga helyén, és szemügyre tudná venni, hogy milyen.

– Szükségképpen így volna – felelte.

– És akkor aztán arra a következtetésre jutna, hogy a Nap adja az évszakokat és az éveket, és ő uralkodik mindenben a látható világban, és mindannak, amit valaha csak láttak, valamiképpen ő az oka.

– Világos, hogy az előbbieket után erre a gondolatra kell jutnia – felelte.

– Ha pedig visszaemlékezik korábbi lakóhelyére, arra a bölcsességre, ami ott járta, valamint ottani rabtársaira, nem gondolod-e, hogy e változás miatt boldognak fogja tartani magát, amazokon pedig szánakozni fog?

– Nagyon is.

– És ha az akkori életükben voltak is bizonyos kitüntetések, dicséretetek és ajándékok, amelyeket annak adtak, aki az előtte elvonuló árnyképeket a legélesebben föl tudta ismerni, és aki a legjobban tudott emlékezni arra, hogy melyek szoktak előbb, melyek később és melyek egyszerre elhaladni, és mindezek alapján meg tudta jósolni, hogy mi fog következni – el tudod képzelni, hogy ő továbbra is vágyakozik ezekre, és irigyeli az ottani világ kitüntetettjeit és hatalmasait? Nem inkább Homérosszal érezne-e, és nem szeretné-e inkább „napszámban [...] túrni másnak a földjét, egy nyomorultét” és inkább akármit elviselni, mint amazokkal osztozkodni vélekedéseikben, és úgy élni, ahogy ők?

– Én bizony úgy gondolom – felelte –, hogy mindent inkább vállalna, semhogy úgy kelljen élnie.

– Aztán gondold meg azt is – folytattam –, hogy ha ez az ember mégis leereszkedne ugyanoda és újra elfoglalná eredeti helyét, nem telne-e meg sötétséggel a szeme, ahogy a napfényről hirtelen odaérkezne?

– Bizony, hogy megtelne – válaszolta.

– Ha pedig megint azoknak az árnyképeknek a megfejtésében kellene vetélkednie amaz örök rabokkal, miközben homályosan látna mindaddig, amíg csak a szeme újból nem alkalmazkodna – márpedig elég sok időbe telne, amíg hozzászokna –, nem lenne-e neveltség tárgya, és nem azt mondanák-e róla, hogy fölmenetele volt az oka annak, hogy megromlott szemmel jött vissza, tehát a fölmenetelt még csak megkísérelni sem érdemes? Aztán ha megpróbálná a többieket kioldozni és fölvezetni, ezek meg valamiképpen

pen kézre keríthetnék és megölhetnék őt, nem ölnék-e meg?

– Bizony megölnék – felelte.

III. Nos, ezt a hasonlatot, kedves Glaukón, teljes egészében az imént mondottakra kell alkalmazni – folytattam –: a látás révén megjelenő világot hasonlítsd a börtönbeli lakóhelyhez, az ott égő tűz fényét a Nap erejéhez. Ha a fölmenetelt és a fönti dolgok szemlélését a léleknek az ésszel felfogható világba való fölemelkedésként értelmezed, megértetted az én elképzelésemet – márpedig ezt akartad hallani. Persze isten tudja, igaz-e. Én mindenesetre úgy képelem, a megismerhető dolgok között a végső a Jó ideája. Ezt csak nehezen lehet meglátni, ám ha egy-

szer megpillantottuk, arra a következtetésre fogunk jutni, hogy mindnyájunk számára minden jónak és szépnek ő az oka: a látható világban a fény és a fény ura az ő szülötte, az ésszel felfogható világnak pedig ő maga az ura, az igazság és az ész forrása. És arra fogunk következtetni, hogy ezt az ideát kell meglátnia annak, aki a magán- és a közéletben bölcsen akar cselekedni.

Eredeti megjelenés: PLATÓN: Állam. Budapest: Atlantisz, 2018. 357–362.

Fordította: Szabó Miklós korábbi fordításának tekintetbe vételével Steiger Kornél.